

ומשנינן — **התם ליכא איניש דטרה, הכא איכא בעל דטרח.** — בכל יורד לשדה חברו, אילולי שהיה יורד לא היה מי שיטפל בקרקע⁽⁵⁶⁾ בחינם, ולכן צריך בעל הקרקע לשלם לו את הוצאותיו, אך כאן אילולי שהיו האריסים יורדים היה הבעל מטפל בקרקע, ולא היתה צריכה לשלם לו כלום, ולכן אפשר לומר שאינה צריכה לשלם כלום אף לאריסים.

על כל פנים, **מאי הוי עלה** [מה הדין בבעל שהוריד אריסים]?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע — **חזינן, אי בעל ארים הוא,** שיוודע לעבוד את האדמה, ואילולי שהיו יורדים לקרקע, הוא עצמו היה עובדה, אם כן כשאיסתלק ליה בעל, אסתלקו להו. — ואין האשה צריכה לשלם להם כלום כמו שאינה משלמת לבעל⁽⁵⁷⁾.

ואי בעל לאו ארים הוא, חייבת לשלם להם ככל יורד לשדה חברו, כיון שארעא לאריסי קיימא.

איבעיא להו: בעל שמכר את הקרקע שקיבל

כ"נכסי מלוג" ללוקח, על מנת שיעבוד הוא בקרקע ויאכל פירות, מהו, האם הועילה מכירתו?

וצדדי הספק הם:

מי אמרינן, מאי דקני, אקני. כלומר — מה שיש לו בקרקע [פירות] יכול להקנות ללוקח,

או דלמא, כי תקינו ליה רבנן פירות לבעל ^{g-ב} **משום רווח ביתא,** [שהיה מזון בשפע בבית, ויטיב לאשה על ידי זה] **אבל לזבוני** [למכור] **לא** ⁽⁵⁸⁾?

יהודה מר בר מרימר משמיה דרבא אמר — **מה שעשה עשוי.**

רב פפא אמר משמיה דרבא — **לא עשה ולא כלום.**

אמר רב פפא: הא דיהודה מר בר מרימר, לאו בפירוש אתמר, אלא מכללא אתמר. [יהודה בר מרימר לא שמע את הדין מרבו בפירוש, אלא למדו ממעשה שהיה].

57. אמנם, כל זה אם גירשה הבעל מדעתו. אך אם מרדה תחתיו, חייבת לשלם להם. כיון שבמקרה כזה הייתה חייבת לתת את השבח לבעל.

58. כתבו הראשונים — שרק אם מוכר את הקרקע לפירות שייך לומר שלא הועילה המכירה, משום רווח ביתא. אך ודאי שיכול כל שנה ושנה למכור מחדש את הפירות.

והטעם — או משום שכאשר מוכר בכל שנה ומרויח, חשיב כ"רווח ביתא", משא"כ אם מוכר בפעם אחת את הקרקע לפירותיה שהרווח כלה.

56. יש לרזן, מה הדין באדם שירד לשדה חברו שלא ברשות, ובעל הבית היה אף הוא אריס, האם חייב לשלם לו "הוצאה שיעור שבח", או דילמא, יאמר לו — אלמלי שהיית יורד לשדה, הייתי אני מטפל בה בחנם?

דעת הרשב"א — שאכן במקרה זה אינו חייב לשלם ליורד שכר עבור טרחתו, אלא רק עבור הוצאות הנטיעות בלבד.

אך הראב"ד חולק, וסובר שאף במרה זה חייב לשלם לו שכר טרחה, כיון שנחסכה ממנו עבודת הקרקע.

שנתן את השפחה לאשה השניה עדיין קא רווח. שהרי השפחה המשיכה לעשות את צרכי הבית⁽⁵⁹⁾. ולכן לא השגיח בטענותיה של האשה הראשונה⁽⁶⁰⁾.

והלכתא — בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום!

מאי טעמא?

אביי אמר: חיישינן שמא תכסיף [שמא לא יטפל הלוקח בקרקע כראוי ותיפסד⁽⁶¹⁾].

רבא אמר: משום רווח ביתא.

מאי בינייהו? מה הנפקא מינה היוצאת ממחלוקתם?

איכא בינייהו, ארעא דמקרב למתא [קרקע הקרובה לעיר שאפשר להשגיח עליה בקלות שלא יוכל הלוקח להפסידה⁽⁶²⁾].

וכך היה המעשה — **דהחיא איתתא דעיילה ליה לנכרא תרתי אמהתא, אזל גברא נסיב איתתא אחריתי, עייל לה חדא מנייהו.** [מעשה באשה שהכניסה לבעלה שתי שפחות כנכסי מלוג. והלך הבעל ונשא אשה אחרת, ונתן לה את אחת משפחותיו].

אתאי לקמיה דרבא, צווחה, לא אשגח בה. [באה אותה אשה לפני רבא, וקוננה על כך, ולא נתן רבא את ליבו לדבריה].

מאן דחזא סבר [יהודה בר מרימר שראה מעשה זה, היה סבור] — **שלא השגיח בה משום דסבר "מה שעשה עשוי",** ולכן הסיק שיש לבעל זכות למכור את נכסי המלוג שהביאה לו אשתו לעניין פירות.

ולא היא. ולעולם סבר רבא שתקנת חכמים היא **משום רווח ביתא,** ולכן אין הבעל יכול למכור את הקרקע לענין פירות, אך הא מעשה שהיה בשפחה, שונה, כיון שגם אחרי

או — משום שבני הבית יכולים ליהנות מהפירות עד למכירתם.

59. רש"י. אך הרי"ף כתב — דאיכא רווח ביתא משום שנשארה לה השפחה השניה. ולפי זה, אף אם היה מוכר את אחת השפחות לאחר לא היתה יכולה למחות בעדו, כל זמן שנשארה לה השפחה השניה לפליטה.

60. ומדייק מכאן הריטב"א — שבעל הנושא אשה נוספת, ויש ביכולתו לפרנס את שתייהן, אין לראשונה זכות לתבוע מהשניה שלא תגור בביתה.

דאם כן — היתה האשה יכולה לתבוע מצרתה לצאת מביתה, ואז לתבוע מבעלה את השפחה שנתן לה. שהרי כעת אין רווח ביתא. ומדלא עשתה כך, שמע מינה שאינה יכולה.

61. משום שחושש להשקיע בה, שמא למחרת תתגרש ויוציאו ממנו את השדה. אך הבעל אינו חושש לשקיע, כיון שמצפה שאם תמות אשתו ירשנה.

62. כתב רב האי (הובא ברא"ש סימן יא) שאם רחוק הקרקע ממנו ומכרו לפירות מכור. דכיון שרחוק הקרקע ממנו ואינו יכול לטרוח להביא את הפירות לביתו ליכא רווח ביתא.

וכתב הב"ח — נראה שרב האי פירש את הגמרא — "איכא ביניהו ארעא דמיקרב למתא", כלומר שהנפקא מינא אם אינו קרוב — דלמאן דאמר משום רווח ביתא יכול למכור. אך למאן דאמר משום שמא תכסיף אינו יכול למכור. אמנם רש"י פירש איפכא — שהנפקא מינה אם הוא קרוב. שאז אין לחוש שמא תכסיף.

אלו יכול להשתמש כרצונו, והפסדם ושבחם שלו הם. רק אם גרשה חייב לשלם לה כשיום הראשון.

ומשנתינו דנה בנכסי מלוג ונכסי צאן ברזל של שומרת יבם. היינו אשה שמת בעלה בלא בנים, והיא ממתינה ליבם שיקיים בה מצות יבום.

ושורש הנידון – כיון ש"זיקת הייבום" היא מצב המוגדר כ"ספק נישואין", שאין ידוע אם תתייבם או תחלוץ, מעתה יש להסתפק בזכויות היבם ויורשיו בנכסיה במצב הזה.

שומרת יבם שנפלו לה נכסים, כשכבר היתה שומרת יבם, **מודים בית שמאי ובית הלל שמוכרת ונותנת בנכסים הללו**, ומכרה או מתנתה קיים.

ואף על פי שבנפלו לה בעודה ארוסה, נחלקו בית שמאי ובית הלל בריש פרקין, האם יכולה למכור לכתחילה, הכא כולי עלמא מודו שיכולה למכור.

כיון שאין שומרת יבם דומה לארוסה, שארוסה קיימא ודאי רק לנישואין, ולכן לא תמכור. ואילו שומרת יבם עומדת גם לחליצה, ולכן מספק הנכסים בחזקתה ויכולה למכור. (תוספות לעיל ע"א ד"ה סיפא).

ואם **מתה, מה יעשו בכתובתה**] היינו נכסי צאן ברזל [**ובנכסים הנכנסין והיוצאין עמה**

אי נמי, במקרה שהבעל ארים הוא באותה שדה, ואז אין לחוש שיפסיד את הקרקע⁽⁶³⁾.

ומדובר שנותן את כל הפירות לבעל השדה שמכר לו את הקרקע, והוא עצמו נוטל את שכרו מהפירות עבור עבודתו בשדה שמכר ללוקח. ומהממון ההוא אין רווח ביתא [אלא אם כן משתמש בו לעיסקא, כמו באופן הבא].

אך בשני המקרים הללו עדיין שייך הטעם שלא ימכור משום רווח ביתא.

אי נמי, אם קיבל הבעל תמורת הפירות זוזי, **וקא עביד בהו עיסקא**. ורווח הבית מצוי על יד כך. אך עדיין יש לחוש שמא תכסיף.

מתניתין⁽⁶⁴⁾:

פתיחה:

נכסי האשה נחלקים לשני סוגים – א. נכסי מלוג. שהם נכסים שהאשה מביאה מבית אביה, אך אינה מכניסה אותם לבעלה כנדונייה, ואינם נרשמים בכתובה, וכן נכסים שנפלו לה אחר הנישואין כאמור לעיל. ובנכסים אלו – גוף הקרקע שייך לאשה, והבעל אוכל רק פירות.

ב. נכסי צאן ברזל – דהיינו, הנכסים שהכניסה לבעלה בכתובתה, כנדונייה, והוא רושם את שוים בכתובה. ובנכסים

63. כך בארו רוב הראשונים. אך יש שפרשו –

כגון שהבעל ארים בשדה אחרת, ואז יש חשש שמא תכסיף. ומאידיך אין בעיה משום רווח

64. כתב הריב"ש – "הא מתניתין, עיקרה

בנכסי צאן ברזל לא נחלקו על בית הלל, ודעת בית הלל שנויה במחלוקת במסכת בבא בתרא קנח ב. וביחס למנה ומאתיים של כתובתה מודים בית שמאי שרק בעלה מוחזק בהם, ואין מוציאים אותם מירשי הבעל.

ובית הלל אומרים: נכסים בחזקתן, כלומר — נכסי צאן ברזל עומדים בחזקת שני היורשים, בחזקת בית אביה — כיון שהנכסים שייכים לאשה. ובחזקת יורשי הבעל — משום שאחריותם עליו. ולכן בנכסים אלו יחלקו היורשים ביניהם⁽⁶⁶⁾.

[היינו נכסי מלוג]. ומספקא לן, מי ירשנה, האם קרובי בעלה, שהרי עדיין יש עליה את זיקת הייבום, ויחשב כאילו מתה בחייו שירוש הוא אותה.

או דלמא, לא אלימה זיקת היבום כל כך, ולכן ירשוה קרובי בית אביה⁽⁶⁵⁾?

בית שמאי אומרים: מספק יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב [אחיה ובית אביה]. וכונתם היא לנכסי מלוג, שגם היא וגם בעלה מוחזקים בהם, היא בקרן, והוא בזכות אכילת פירות, ובזכות לרשת אותם, אבל

נישואין עושה ספק נישואין. אך ברישא כשהיא חיה, והקרן ודאי שלה, מספק אלימה חזקה דילה, ולכן יכולה למכור בנכסים.

אך בסיפא שאינה בין החיים, שני הצדדים מסופקים, ולכן נחלקו בית שמאי ובי"ה האם יחלוקו, או שנעמיד את הנכסים בחזקת משפחת האשה, כיון שכבר הוחזקה נחלתה של זו בחזקתן.

אביי אמר — ברישא מדובר כשנפלו לה הנכסים כשהיא שומרת יבם, ולכן יכולה למכור לכתחילה, כיון שלא מועילה הזיקה כדי להקנות לה את הנכסים שזוכה בהם עכשיו.

אך בסיפא מדובר כשנפלו לה הנכסים בעודה תחת בעלה הראשון. ובוה נחלקו בית שמאי ובית הלל — לבית הלל — נכסים בחזקתן, כיון שידו של הבעל כיד האשה, ולכן כשמת, ואין ליבם אלא זיקה — ידו גריעא מידה. ומעמידים את הנכסים בחזקתה.

ואילו בית שמאי סברי — ידו של הבעל עדיפא מידה של האשה, ולכן כשמת, יד היבם כיד האשה וחולקים.

66. בגמרא בבבא בתרא (קנח א — ב) מובא מקרה דומה — נפל הבית עליו ועל אשתו, ואין

ביבמות בפרק החולץ. והכא לא קתני לה אלא משום "מוכרת ונותנת". וסיפא דמילתא אגב גררא נקט. והתם עיקר.

65. הגמרא ביבמות הקשתה — מדוע ברישא פשיטא לן שהנכסים ברשותה, ואינה כנשואה, ולכן יכולה למכור לכולי עלמא, ואילו כשמתה התעוררו ספיקות האם דינה כנשואה או לא?

ותרצה הגמרא בשלשה אופנים: עולא אמר — ברישא מדובר כשנפלה ליבום מן האירוסין, ואז נפלו לה נכסים. ולכן לכולי עלמא יכולה למכור לכתחילה, כיון שזיקת ארוסה עושה רק ספק ארוסה, ולבית שמאי שסוברים שארוסה יכולה למכור לכתחילה, כל שכן כשהיא שומרת יבם יכולה למכור לכתחילה. ואף לבית הלל שאמרו — "לכתחילה לא תמכור" — הני מילי בארוסה ודאי, אבל זו שהיא רק ספק ארוסה מודו שיכולה למכור לכתחילה.

אך בסיפא מדובר כשנפלה ליבום מן הנישואין, וזיקת נישואין עושה ספק נישואין, ובספק נחלקו בית שמאי ובית הלל האם חלוקה עדיפא או חזקה עדיפא.

רבה אמר באופן אחר — בשני המקרים מדובר כשנפלה ליבום מן הנישואין. וזיקת

אך אם היו הפירות מחוברין בקרקע — אמר רבי מאיר, שמין אותן [את הקרקעות] כמה הן יפין בפירות [כמה הן שוות בגלל הפירות שעליהם], וכמה הן יפין בלא פירות [וכמה היו שוות בלא פירות], והמותר [ההפרש] ילקח בהן קרקע, והוא אוכל פירות.

כיון שכל הפירות שגדלו ברשות המת אחראים לכתובתה, ואין היבם אוכל אלא פירות שגדלו ברשותו.

וחכמים אומרים: אם הניח אחיו פירות: אם היו הפירות מחוברין בקרקע — שלו ובגמרא הגיהו — "שלה". ומודים חכמים לרבי מאיר, שהפירות שגדלו ברשות המת אחראים לכתובתה.

אך אם היו תלושין מן הקרקע — כל הקודם זכה בהן.

כיון שמטלטלין לא משתעבדים לכתובה, אלא אם תפסתן האשה בחיי הבעל.

וכתובה [מנה ומאתים, שהתחייב הבעל לאשתו בכתובתה] בחזקת יורשי הבעל, כיון שהם המוחזקים בממון הכתובה, ולכן אינם חייבים לשלם את הכתובה ליורשי בית אביה.

ונכסים הנכנסים והיוצאים עמה [נכסי מלוג] בחזקת יורשי האב. כיון שנכסים אלו שייכים לאשה ואין הבעל חייב באחריותם. ולכן יטלום יורשי בית אביה.

עוד באה משנתינו ללמד, שכל נכסי בעלה המת אחראים לכתובתה, ואין היבם רשאי למכור נכסים אלו:

הניח אחיו [בעלה הראשון] מעות בירושה, אין היבם רשאי להוציאם, אלא ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות.

ואם הניח פירות: אם היו הפירות תלושין מן הקרקע — דינם כמעות, וימכרו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות. כדי שתהא הקרן שמורה לפרעון כתובתה⁽⁶⁷⁾.

ואולי הבעל לא זכה כלל בנכסי אשתו. אך כאן היבם זכה בכתובה בודאי, ורק על ידי חליצה היתה הכתובה עוברת לאשה. ולכן כיון שמתה קודם החליצה ודאי שהיבם מוחזק בכתובה.

ובאור המשנה כך הוא — נכסים בחזקתן. כלומר — הכתובה בחזקת יורשי הבעל, והנכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האשה.

ולשיטתם גורסים במשנה — "כתובה..." ולא "וכתובה", כיון שזהו פירוש ל"נכסים בחזקתן".

67. וסבר האי תנא שמטלטלין משתעבדים לכתובה. ולכן צריך לשמור את הפירות לפרעון כתובתה.

לה בנים ממנו, ואין אנו יודעים מי מת קודם. יורשי הבעל אומרים — האשה מתה קודם, וירש אותה בעלה, ואנו יורשיו. ורוצים לרשת על ידי זה גם את נכסי האשה. ואילו יורשי האשה אומרים — הבעל מת קודם, ולא ירש את אשתו, ואנו יורשים אותה.

בית שמאי אומרים — יחלוקו. ובית הלל אומרים — נכסים בחזקתן. כמובא במשנתנו. ומסיקה הגמרא שם — שכונת בית הלל שהנכסים בחזקת שניהם ויחלוקו.

רש"י והרמב"ם סברו, שהוא הדין בנידון דידן, יחלקו הירשים ביניהם.

אך דעת התוספות שאין לדמות בין הגמרא שם לנידון דידן. כיון ששם הנידון מי מת קודם.

גירשה היכם — אין לה אלא כתובה, ושאר הנכסים שייכים ליכם.

ואם החזירה — הרי היא ככל הנשים, שאם גרש את אשתו והחזירה — על דעת כתובתה הראשונה החזירה. ואין לה אלא ככתובתה הראשונה בלבד.

ובגמרא יבואר, מה חידשה המשנה בדין זה.

גמרא:

איבעיא להו [הסתפקו הלומדים בבית המדרש]: שומרת יכם שמתה, מי קבורה, כלומר על מי מוטל חיוב הקבורה, האם על יורשי בית אביה או על יורשי הבעל?

וצדדי הספק הם:

האם יורשי הבעל קברי לה, משום דקא ירתי [שיררשים] את כתובתה, ושנינו לעיל (מז' ע"ב) — "קבורתה תחת כתובתה".

או דלמא יורשי האב קברי לה, דקא ירתי את הנכסים הנכנסין והיוצאין עמה [נכסי מלוג].

אמר רב עמרם, תא שמע [בא ושמע מה ששנינו בנושא זה] — דתניא בבביתא "שומרת יכם שמתה,

יורשיה — אותם שהם יורשי כתובתה, א-9 א כלומר יורשי הבעל, חייבין בקבורתה".

אמר אבוי, אף אנן נמי תנינא [אף אנו שנינו דין זה במשנה (לקמן צה' ע"ב)] — "אלמנה ניוזנת מנכסיו יתומין, ומעשה ידיה שלהן, ואין חייבין בקבורתה".

ולכן אם קדם הוא, דהיינו, שלא תפסה האשה אלא הוא היה תפוס בהן — זכה. אך אם קדמה היא וזכתה בהם בחיי הבעל — ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות.

והוא הדין כשהניח אחיו כספים, דינם כפירות תלושים. רש"י.

ואם כנסה [יכם אותה], הרי היא כאשתו לכל דבר, ואם בא לגרשה — חייבת גט. ולא מועילה חליצה. וכן אם גרשה, יכול לשוב ולקחתה ואינה עומדת עליו באיסור אשת אח.

ובלבד [ובדבר זה לבד, שונה היא משאר נשים] — שתהא שיעבוד כתובתה על נכסיו בעלה הראשון. ולא על נכסיו היכם.

אך בגמרא מבואר, שאם אין לבעלה הראשון נכסים, תקנו לה רבנן כתובה מנכסיו היכם.

דין נוסף משמיעה לנו המשנה:

לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת על השלחן, [אין היכם יכול להוציא מנכסיו אחיו את סכום הכתובה וליחדו לה ולומר — "כסף זה מיועד לכתובתיך", ולהשתמש בכל שאר הכסף] אלא כל נכסיו אחראין לכתובתה ואינו רשאי למוכרם אלא רק אוכל פירותיהם.

וכן לא יאמר אדם לאשתו — הרי כתובתיך מונחת על השלחן. אלא כל נכסיו אחראין לכתובתה.

והטעם — מבואר בגמרא, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציא, שאם תהא הכתובה מופרשת משאר נכסיו, כשיכעס עליה יאמר לה — "טלי כתובתיך וצאי".